

תוכן העניינים

	הקדמות
יא	לזכר אבי-מורי הרב ד"ר אלכסנדר קריסטיאנפולר הי"ד, פרופ' נחום קריסטיאנפולר
יג	מיזוג בין ידע ובקיאות במסורת היהודית ובין המחקר בן זמנו, פרופ' אביגדור שנאן
טז	על התרגום של הערות השוליים מגרמנית לעברית, חנן בירנצוויג
כ	על התרגום לעברית של המובאות הארמיות מהתלמוד ומהמדרשים, איתן פינסקי
כב	על התרגום לעברית של הספר שכתב סבנו הרב ד"ר אלכסנדר קריסטיאנפולר, עמנואל אליסף-קריסטיאנפולר
	חלומות ופשריהם בספרות חז"ל
3	פתח דבר
5	מבוא
14	פתרון החלום
21	א. היווצרות החלום (1-13)
21	1. דרך פעולה של ישות חיצונית על-טבעית (1-11)
31	2. החלום כתהליך פסיכולוגי. פרשנות טבעית (12-13)
33	ב. זימון מלאכותי של חלומות (14-28)
46	ג. חלום אורקל למטרת ריפוי (29-31)
50	ד. שינה נטולת חלום (32-34)
53	ה. תפילות ואמצעים בשביל חלומות טובים ורעים (35-47)
60	ו. חלום בלהות (48-56)
68	ז. חלומות אמיתיים וחלומות שווא (57-67)
73	ח. חלום ונבואה (68-74)

76	ט. התגשמות החלום (76-75)
77	י. החלום ביחס לחולם (80-77)
79	יא. החלום ושימושו במציאות (104-81)
96	יב. הערך של פשר החלום (109-105)
100	יג. פותרי החלומות (132-110)
111	יד. הטכניקה של פשר החלומות (217-133)
111	1. הנסיבות הנלוות של החלום (138-133)
116	2. פשר חלום על בסיס מילים, אותיות ותנועות (154-139)
123	3. פתרון חלום סימבולי
123	א. האדם (186-155)
123	א.1 הנשים (157-155)
123	א.2 דמויות מסוימות (158)
125	א.3 אברי הגוף (163-159)
126	א.4 פריטים של שימוש יומיומי (174-164)
132	א.5 פעולות סימבוליות (185-175)
136	א.6 המת (186-186א)
137	ב. חיות (192-187א)
140	ג. עופות (198-193)
143	ד. צמחים (213-199)
148	ה. היקום (217-214)
150	ביבליוגרפיה
159	מפתח ספרים וסופרים
166	מפתח נושאים

לזכר אבי־מורי הרב ד"ר אלכסנדר קריסטיאנפולר הי"ד

פרופ' נחום קריסטיאנפולר

ספר זה הנו תרגום לעברית של הספר *Traum und Traumdeutung im Talmud* שכתב אבי־מורי, הרב ד"ר אלכסנדר קריסטיאנפולר הי"ד. הספר מוקדש לזכר הורי שנרצחו בשואה.

אבא נולד בשנת 1884 כבן למשפחת רבנים ידועה בגליציה ששימשו במשך דורות אחדים, במאות השמונה עשרה והתשע עשרה כרבני העיר ברודי. הראשון שנשא את שם המשפחה היה הרב מאיר קריסטיאנפולר, אב"ד ברודי מחבר "יד המאיר" על הש"ס. ר' מאיר היה קודם לכן האב"ד של העיר Krystynopol (כיום Chervonograd), ליד העיירה בעלז. אביו היה הרב צבי הירש – רבה של העיר ביאלי־קאמין ואחר כך רבה של לבוב (למברג). גם בנו ונכדו היו רבני העיר ברודי. שורשי המשפחה מגיעים דרך הש"ך, המהרש"ל והרמ"א עד לרש"י.

במקביל ללימודי היהדות אבא למד גם לימודים כללים בגימנסיה בברודי. בבגרותו למד בסמינר לרבנים בווינה (Isr. Theologische Lehranstalt) והוסמך בה לרבנות. בה בעת למד, כפי שהיה נהוג אז בארצות אשכנז, באוניברסיטה של וינה שם סיים תואר דוקטור בפילוסופיה.

את הספר *Traum und Traumdeutung im Talmud* כתב אבא בשפה הגרמנית ופרסומו נדחה עד לשנת 1922 בשל מלחמת העולם הראשונה.

עם סיום לימודיו בסמינר הרבנים מונה כרב העיר לינץ' (בירת אוסטריה העילית). גם אמי, איטה־אידה הי"ד, בת ר' יעקב קופל ביגלאייזן מקרקוב ובארנוב פולין, היא נצר למשפחות רבני גליציה ששורשיה מגיעים אף הם דרך משפחות ליפשיץ וקצנלנבוגן – לרש"י.

בזמן לימודיו בווינה התקרב אבא לתנועה הציונית הצעירה, ובשנות העשרים ייסד את סניף "המזרחי" בעיר באדן שעל יד וינה, שם גרו הורי בשנים ההן. לאחר נישואיו, שימש אבי תחילה ספרן ואחר כך מרצה בסמינר לרבנים של וינה, שם פרסם ספרים ומאמרים רבים. עם כניסת הנאצים והצטרפות אוסטריה למדינה הגרמנית בשנת 1938, המוסד נסגר והספרייה הוחרמה בפקודת הגסטאפו.

לאחר כניסת הנאצים לאוסטריה (Anschluss) ניסו הורי בכל דרך אפשרית לעזוב את המדינה ולהצטרף אלי בארץ ישראל. אך הם לא הצליחו לקבל סרטיפיקט. גם

רשויות ההגירה בארצות הברית לא אפשרו את כניסתם, למרות שהייתה ביד אבי הזמנה לשרת כרב בקהילת "ישראל הצעיר" בניו יורק. לאחר פרוץ המלחמה גורשו הורי מדירתם ורוכזו ב"בית יהודים", באזור מיוחד בעיר. בסתיו 1942 גורשו אבי ואמי עם עוד כ-1000 יהודים מווינה בטרנספורט למזרח. ובהגיעם, ביום ז' בתשרי תש"ג למחנה ההשמדה מאלי טרוסטיניץ ליד מינסק, נרצחו אבי ואמי עם כל היהודים שבטרנספורט בו ביום. זכר כולם לברכה. הורי לא זכו לראות את הנכדים שנולדו להם בישראל לאחר השואה. עשרות צאצאי – צאצאיהם החיים כאן בדרך של תורה עם דרך ארץ הם תשובה חלקית לשואה. ברצוני להודות לבני עמנואל על יוזמתו בהוצאת הספר במהדורה עברית וניהול הפעולות הכרוכות בהכנתו לדפוס.

פרופ' נחום קריסטיאנפולר, תל אביב

מיזוג בין ידע ובקיאות במסורת היהודית

ובין המחקר בן זמנו

פרופ' אביגדור שנאן

וינה, בתחילתה של מאה חדשה, המאה התשע עשרה, היא תקופה של פריחה בתרבות היהודית, מעין "תור זהב" שראשיתו מצער, עם עליית הקיסר פרנץ יוזף לשלטון (1848), ואחריתו – קודם למלחמת העולם הראשונה והמאורעות שלאחריה – אכן שגאה עד מאוד. שם חי ופעל בנימין זאב הרצל (שהלך לעולמו בשנת 1904), ושם פרסם זיגמונד פרויד את "פשר החלומות" שלו בשנת 1900. שם ישב המלחין גוסטב מאהלר (נפטר בשנת 1911), ושם החל את דרכו בעולם הפילוסוף מרטין בוכר (יליד 1878) – תערובת מגוונת של יוצרים ואנשי רוח, שחלקם נעו בין עולם המסורת היהודית ובית המדרש לבין ההשכלה הכללית, ולא מנינו אלא מקצת מן הדמויות שפיארו את החברה היהודית של אותם הימים.

לא נדיר היה למצוא באותם ימים בווינה אדם שהחזיק בתואר רב מכאן ובתואר דוקטור לפילוסופיה מכאן, כגון הרב ד"ר אדולף (אריה) שוורץ, מי שייסד בשנת 1893 את בית המדרש לרבנים בווינה (או בשמו הגרמני Israelitisch-Theologische Lehranstalt). בית מדרש זה, שבשנת 1902 – אם לסמוך על העדויות הכתובות – היו בו כארבעים תלמידים, עודד את תלמידיו ללמוד במקביל ללימודיהם לקראת הסמכה לרבנות גם באוניברסיטה של וינה, לאחוז בזה וגם מזה לא להניח את ידם, ובין תלמידיו המפורסמים נמנה הארי טורטשינר, שלימים נודע כפרופ' למקרא באוניברסיטה העברית בירושלים, הלוא הוא נ"ה טור סיני. טורטשינר (יליד 1886) היה כמעט בן גילו של הרב ד"ר אלכסנדר קריסטיאנפולר, ובשנים 1905-1909 חבש יחד עמו את ספסלי בית המדרש והאוניברסיטה, ובין השאר סייע לו בכתיבת ספרו המונח בזה לפני הקורא. בצד דברי תודתו של המחבר לטורטשינר הוא מזכיר גם את ס' גנץ (Gandz), אף הוא בן דורו (יליד שנת 1887), ששהה אף הוא בלימודים בווינה ובבית המדרש, ומן הסתם היו שלושה אלו – גנז, טורטשינר וקריסטיאנפולר – חברותא ללימוד ולמחקר.

זו האווירה שבה באה לעולם יצירתו של קריסטיאנפולר.

מיזוג מופלא בין ידע ובקיאות במסורת היהודית על מגוון ספרותה הקדומה ובין המחקר בן זמנו, יהודי ונוכרי גם יחד (כפי שעולה בבירור מן ההפניות הרבות שבשולי

הטכסטים שנאספו בחיבור זה). גם אוצרות הספרות הקדומה שעסקה בחלום – כגון כתביו של ארטמידורוס היווני – והישגיה של תרבות העולם של אותם ימים, כגון החומרים שאספו האחים גרים בעבודתם האתנוגרפית, לא נעלמו מנגד עיניו. את כל אלה שיבץ בדייקנות בצד למעלה ממאתיים קטעים מספרות חז"ל שעניינם בחלום על מכלול הסוגיות הכרוכות בו. הספר ראה אור בסדרת *Monumenta Talmudica* כחלק מטיפולו המתוכנן של הסדרה באמונות עממיות, או מה שהוגדר כ"אמונות תפלות" (Aberglauben), אך אין בהגדרה זו – שאולי התאימה לתפיסות שרווחו בסוגיית החלום לפני דורות אחדים – כדי לפגום באיכותו המדעית של הספר, ככל שאפשר היה להגיע אליה בראשית המאה הקודמת.

הספר, כפי שכותב המחבר בהקדמתו, היה מוכן לדפוס כבר בשנת 1914, בהיות המחבר צעיר לימים, בן שלושים שנה בלבד, אך הופעתו התעכבה מסיבות ברורות עד לאחר "המלחמה הגדולה" ועד לשיקום חלקי של חיי היהודים באימפריה האוסטרית-הונגרית. כחלק משיקום זה יש לראות את תחייתו של בית הדפוס וההוצאה של בנימין הרץ (B. Harz), מי שפירסם את כתביו של ב"ז הרצל, ומאוחר יותר, בשנת 1923 – השנה שבה הופיע הספר שלפנינו – גם את כל כתביו של ח"נ ביאליק וספרים רבים אחרים. ומפליא לגלות עד מה גדול היה שלל החיבורים, בעברית ובגרמנית, שעמדו אז לרשות המשכילים בכירת האימפריה.

ונשאלת השאלה: מה הטעם בתרגום הספר לעברית ובפרסומו, בימינו אלו – כשמלאו כבר מאה שנה לחיבורו – וכלי המחקר והידע שבידינו מאפשרים גילוי מהיר ומקיף יותר של הטכסטים שעניינם בחלום, וכן טיפול מדויק בהם על יסוד כתבי יד שנתגלו במהלך המאה האחרונה, על בסיס ידע אדיר ומתחדש בתחומי הלשון, ההיסטוריה, התאולוגיה, הפסיכולוגיה והדת המשווה?

תשובה אפשרית אחת, פשוטה למדי, היא בתחום ההנצחה. המחבר – שקיפד את חייו כחלק ממעשי הזוועה של הנאצים – ראוי שייזכר לא רק בידי צאצאיו הרבים אלא גם בידי כל מי שתולדות הרוח והמחקר של עם ישראל קרובים ללבו. קריסטיאנפולר יכול היה מן הסתם לעשות עוד רבות, לולי גזעה ירו של המרצח הנאצי את מפעל חייו. "ליקוטים מפירושי של ר' יוסף קרא לישעיה – מתוך כתב יד הספרייה הלאומית בווינא" הוא חיבור אחר שלו המעיד על יכולותיו ותחומי עניינו ומגדיל את הצער על שלא זכה להמשיך ולתרום להגדלת תורת ישראל ולהאדרתה.

בימינו שלנו, כאשר רבנים ובעלי תואר דוקטור ניצבים לא אחת משני צדי המתרס, יכולות וצריכות דמויות כגון אלה שהעמיד בית המדרש לרבנים בווינה לשמש כמגדלורים שלאורם תובן טוב יותר הדרך הראויה לילך בה. הספר שלפנינו הוא דוגמה מרתקת ליחס של כבוד והערכה למקורות המשולב בניסיון אמיתי וכן להאיר אותם ולהבינם על בורים לאור מידע שלא תמיד יימצא, בימינו שלנו, ראוי לעבור את סף בית המדרש. גם אורה של התרבות היהודית בווינה של ראשית המאה הקודמת מבהיק מספר זה.

ויש לומר אף יותר מכך. הדפסתו החוזרת של הספר בגרמנית, ובימים אלו הוא

מתורגם לצרפתית לקראת הוצאה לאור בצרפת, מלמדת כי טעמו של הספר לא נמר וכי עדיין יש המוצאים אותו כספר בסיסי ללימוד נושא החלום בספרותנו. אך בכך לא סגי. ספר זה יכול ללמד רבות את חוקרי ימינו את המידה החשובה כל כך למחקר: הצניעות. ספרו של קריסטיאנפולר – כמו "ספר האגדה" של י"ח רבניצקי וח"נ ביאליק (שראה אור באודסה סביב שנת 1908), שאף הוא אנתולוגיה של טקסטים מספרות חז"ל על פי נושאים שונים – לא התבסס על מה שזוכים אנו לו היום עם התקרמות הטכנולוגיה החינוכית ועולם המידע: החל במכונות צילום וכלה ברשת האינטרנט, תוכנות חיפוש ומאגרי מידע. מאחורי הספר עמל של נמלים, שעות על שעות, של חיפוש, קריאה והעתקה, מיון ידני והדפסה (מזן הסתם במכונת כתיבה, שבאה לעולם בייצור המוני סביב שנת 1875). כדאי שנזכור כי עוד במאה התשע עשרה עמלו על קידום מה שנעשה עם הזמן "מדעי היהדות" דמויות שגם מכונת הכתיבה הייתה זרה להם, ופרי מפעלם מפאר עדיין את מדפינו, כגון חיבוריו של "אבי חכמת ישראל", י"ט צונץ וכן בני דורו, שמואל דוד לוצאטו (שד"ל) והביבליוגרף משה שטיינשניידר, ורבים אחרים. עד היום, אם לחזור אל בית המדרש בווינה, עושים אנו שימוש בכתביו של מאיר פרידמן (איש שלום) בחקר המדרש. דמותם ומפעלם של חוקרים אלו ובני דורם הם, עבור מחקר מדעי היהדות, בבחינת "דע מאין באת", על הצניעות הנגזרת ממנו.

כשטבע מי שטבע את הססמה על אודות "ננסים הרוכבים על צווארי ענקים" – משפט המיוחס לחכמים שונים של ימי הביניים, נוכרים ויהודים, שבאו להסביר כיצד יכולים הם לדעת יותר מקודמיהם כבירי הידע – כיוון את דבריו כלפי כל מי שקדם לנו והעמיד בעמל וביזע את יסודות הידע והחכמה המפרנסים אותנו עד יום זה. יצירותיהם של חכמי וינה בשליש הראשון של המאה הקודמת הם דוגמה טובה לכך. ספרו של קריסטיאנפולר, צנוע ככל שיהיה, ראוי להיזכר כחלק מאותו עולם שנעלם, כאותו כוכב רחוק – שכבר איננו ביקום אך אורו עוד מקרין אלינו ממרחקי הזמן.

אביגדור שגאן

האוניברסיטה העברית בירושלים ומכללת חמדת הדרום בנתיבות